

Нікитенко Дмитро Валерійович

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економічної теорії*

Національний університет водного господарства та природокористування

Никитенко Дмитрий Валерьевич

*кандидат экономических наук, доцент,
докторант кафедры экономической теории*

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

Nikytenko Dmytro

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

National University of Water and Environmental Engineering

ORCID: 0000-0003-4989-0879

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-11-4300

СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

СОСТОЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

STATE OF INVESTMENT SECURITY OF THE STATE AT THE REGIONAL LEVEL

Анотація. У статті досліджено рівень неоднорідності базових індикаторів інвестиційної безпеки на регіональному рівні. Автором визначені об'єктивні чинники, що перешкоджають зміцненню інвестиційної безпеки регіонів, до яких відносять диспаритетність регіонів за природно-ресурсним потенціалом, структурою населення, галузевою спеціалізацією, фінансовою забезпеченістю тощо. Аналізуючи розподіл капітальних інвестицій, зазначається, що до 60% від них освоєні в м. Києві, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях. Нерівномірність розподілу капітальних інвестицій за регіонами України дає змогу проаналізувати ступінь просторової неоднорідності та її динаміки для оцінки її впливу на загальну інвестиційну безпеку держави в частині забезпечення її сталого високого рівня. Зменшення ступеня просторової неоднорідності капітальних інвестицій створює більш сприятливі умови для перспективного розвитку економіки в цілому. Водночас, зростання ступеня неоднорідності спричиняє послаблення міжрегіональних зв'язків, загострення соціально-економічних протиріч і дезінтеграції національної економіки загалом.

Для аналізу неоднорідності просторового розподілу таких показників, як капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції та валовий регіональний продукт автором був застосований класичний економічний метод оцінки ступеня концентрації ринкового середовища – індекс концентрації Херфінгала – Хіршмана. Виявлено, що основними центрами зосередження інвестицій є м. Київ та Дніпропетровська область. За їх виключенням регіональна однорідність розподілу інвестицій зростає. Також зростання просторової однорідності розподілу інвестицій відбувається і в процесі економічного зростання загалом.

Ключові слова: капітальні видатки, неоднорідний розподіл, інвестиції, інвестиційна безпека, інвестиційний потенціал.

Аннотация. В статье исследован уровень неоднородности базовых индикаторов инвестиционной безопасности на региональном уровне. Автором определены объективные факторы, препятствующие укреплению инвестиционной безопасности регионов, к которым относят диспаритетность регионов по природно-ресурсному потенциалу, структуре населения, отраслевой специализации, финансовой обеспеченности. Анализируя распределение капитальных инвестиций, автор отмечает, что до 60% из них освоены в г. Киеве, Днепропетровской, Киевской, Львовской, Одесской и Харьковской

областях. Неравномерность распределения капитальных инвестиций по регионам Украины позволяет проанализировать степень пространственной неоднородности и ее динамики для оценки ее влияния на общую инвестиционную безопасность государства в части обеспечения ее устойчивого высокого уровня. Уменьшение степени пространственной неоднородности капитальных инвестиций создает более благоприятные условия для перспективного развития экономики в целом. В то же время, рост степени неоднородности приводит к ослаблению межрегиональных связей, обострение социально-экономических противоречий и дезинтеграции национальной экономики.

Для анализа неоднородности пространственного распределения таких показателей, как капитальные инвестиции, прямые иностранные инвестиции и валовой региональный продукт автором был применен классический экономический метод оценки степени концентрации рыночной среды – индекс концентрации Херфингала – Хиршмана. Выявлено, что основными центрами сосредоточения инвестиций является г. Киев и Днепропетровская область. При их исключении из анализа региональная однородность распределения инвестиций растет. Также рост пространственной однородности распределения инвестиций происходит и в процессе роста экономики в целом.

Ключевые слова: капитальные расходы, неоднородное распределение, инвестиции, инвестиционная безопасность, инвестиционный потенциал.

Summary. The article investigates the level of heterogeneity of the basic indicators of investment security at the regional level. The author identifies objective factors that hinder the strengthening of investment security of the regions, which include the disparity of the regions in terms of natural resource potential, population structure, sectoral specialization, financial security, etc. Analyzing the distribution of capital investments, it is noted that up to 60% of them are concentrated in Kyiv city, Dnipropetrovsk, Kyiv, Lviv, Odesa and Kharkiv regions. The uneven distribution of capital investments by region of Ukraine allows us to analyze the degree of spatial heterogeneity and its dynamics to assess its impact on the overall investment security of the state in terms of ensuring its stable high level. Reducing the degree of spatial heterogeneity of capital investment creates more favorable conditions for the long-term development of the economy as a whole. At the same time, the increase in the degree of heterogeneity leads to a weakening of interregional relations, an exacerbation of socio-economic contradictions and the disintegration of the national economy as a whole.

To analyze the heterogeneity of the spatial distribution of indicators such as capital investment, direct foreign investment and gross regional product, the author used the classic economic method for assessing the degree of concentration of the market environment – the index of concentration Herfindahl – Hirschman. It was revealed that the main centers of investment concentration are Kyiv city and Dnipropetrovsk region. With their exception, the regional homogeneity of investment distribution is increasing. Also, the growth of the spatial homogeneity of investment distribution occurs also in the process of economic growth in general.

Key words: capital expenditures, heterogeneous distribution, investments, investment security, investment potential.

Постановка проблеми. Забезпечення інвестиційної безпеки України як матеріальної бази економічної безпеки набуває все більшої важливості, особливо в умовах поглиблення процесів глобалізації, що побудовані за принципами економічної свободи й демократії. Відкритість ринків, зокрема капіталу, в умовах, коли кризові явища в економіці не подолано, матиме серйозні негативні наслідки для нашої держави й породить ряд загроз для економіки України та її регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, визначення факторів формування та механізмів управління інвестиційною безпекою як складової економічної безпеки держави є предметом дослідження в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Барановського [1], В. Кириленка [2], С. Мошенського [3], А. Сухорукова [4], та інших. Разом з тим, ускладнення процесу розвитку соціально-економічних систем та пов'язана з цим поява нових явищ і процесів як реакція на новітні

тенденції соціально-економічного розвитку та виклики глобалізації та європейської інтеграції, зумовлює необхідність подальшого розвитку науково-методичних підходів до оцінки рівня інвестиційної безпеки з боку різних суб'єктів інвестиційного процесу та на різних рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча методологічний інструментарій оцінювання регіонального рівня інвестиційної безпеки на сьогодні в цілому сформовано, проте дискусійними залишаються питання оцінки стану інвестиційної безпеки на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка рівня неоднорідності основних індикаторів інвестиційної безпеки на регіональному рівні та аналіз факторів формування та визначення можливих шляхів щодо підвищення рівня інвестиційної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічне становище регіонів котрий рік поспіль зазнає впливу від ряду потужних зовнішніх

і внутрішніх чинників дестабілізуючого та дестимулюючого характеру: зовнішня агресія, негативна динаміка економічних показників, повільні кроки в напрямку виходу на ринки ЄС. Крім цього низькі показники розвитку й негативна динаміка деяких з них викликана також посиленням непривабливості інвестиційного клімату та впливом іноземних інвестицій. Упродовж останніх років в Україні зростає диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, збільшується серед них кількість проблемних та депресивних¹.

Підвищення інвестиційної безпеки регіону залежить як від міри державної підтримки й розробки державних програм регіонального соціально-економічного розвитку, так і від можливості розкриття інвестиційного потенціалу на відповідній території громадою. Йдеться про процес реформування системи публічної влади, про її децентралізацію. Повноваження в цій ситуації є центральним чинником державного управління на місцях, який, із одного боку найперше потребує ресурсів, проте водночас пов'язаний із відповідальністю за прийняті рішення. Щодо ресурсів, то завдяки прийнятим змінам до Податкового й Бюджетного кодексів та внаслідок децентралізації щороку відбувалося зростання власних доходів місцевих бюджетів².

Досліджуючи загалом соціально-економічний стан регіонів і зокрема його інвестиційну складову, вітчизняні науковці дійшли висновку, що рівень інвестиційної безпеки вкрай низький через ряд традиційних причин: значний показник збитковості підприємств; незначні обсяги реалізації продукції в базових для України галузях; висока кредитна заборгованість підприємств; неможливість залучення «вільних» фінансових ресурсів; практично не впроваджують інноваційні технології; зростання «рейдерства» тощо³. Так, загальні принципи ринкової економіки, коли збиткові підприємства банкрутують і на їх місці з'являються нові, більш ефективні, у реаліях нашого інституціонального середовища не діють через те, що, здебільшого, зберігання збиткових підприємств є виявом або монопольного становища державних підприємств, або присутності особливого типу корупції — «state capture», або як механізм захисту приватної власності від рейдерів.

¹ Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. — С. 112.

² Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8053> (дата звернення: 20.08.2018).

³ Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи К.: НІСД, 2009. URL: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809 (дата звернення: 20.08.2018).

В умовах України зміцненню інвестиційної безпеки регіонів також перешкоджають об'єктивні чинники, зокрема диспаритетність регіонів за природно-ресурсним потенціалом, структурою населення, галузевою спеціалізацією, фінансовою забезпеченістю, типом соціально-економічного розвитку тощо⁴. Якщо розглянути з позиції рейтингового місця регіони в освоєнні капітальних інвестицій за період із 2010 по 2017 р., то ми побачимо, що за даними 2017 р. приблизно 60% від всіх капітальних інвестицій освоєні в м. Києві, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях⁵. Щодо промислової продукції, то дві їх третини виробляють у 7 регіонах — промислових лідерах: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська, Полтавська, Київська області та м. Київ (табл. 1). Питома вага інших областей у виробництві промислової продукції менша за середнє в країні (4%) і становить у діапазоні від 0,9% у Чернівецькій області до 3,8% у Львівській області.

Водночас, серед промислових підприємств тільки в Харківській та Запорізькій областях і м. Києві є чимало підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, як в абсолютній кількості в межах країни, так і у відносній кількості в межах підприємств регіону. Загалом 11 територіальних одиниць показують стан інноваційної зорієнтованості промислових підприємств у регіоні на рівні вищому за середній у країні (18%).

Окремо можна виокремити Львівську, Одеську та Житомирську області, у яких хоча питома вага реалізованої промислової продукції менша за середнє значення в країні (<4%), проте кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, як у межах країни (>4%), так і в межах відповідного регіону (>18%) перевищує середнє значення. Ці області можна назвати другим ешелонем економічного зростання з огляду на перспективи інноваційної зорієнтованості промислових підприємств.

Економічний простір України доволі строкатий, що значно впливає на характер інвестиційних процесів, міжрегіональні коопераційні зв'язки, мобільність трудових ресурсів. Нерівномірність розподілу капітальних інвестицій за регіонами України дає змогу проаналізувати ступінь просторової неоднорідності та її динаміки для оцінки її впливу на загальну інвестиційну безпеку держави в частині забезпечення її сталого високого рівня.

⁴ Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. — 386 с.

⁵ Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституційне забезпечення: монографія. Рівне: НУВГП. 2018. — С. 367.

Таблиця 1

Регіональна структура промислового потенціалу України у 2016 році

	Регіональна структура реалізованої промислової продукції	Регіональна структура промислових підприємств, які займаються інноваційною діяльністю	Питома вага підприємств, що займаються інноваційною діяльністю до загальної кількості обстежуваних промислових підприємств у регіоні
Україна:			
– кількість підприємств	100%	4 421	834
– середнє значення	4%	4%	18%
Дніпропетровська	18,30%	7,8%	14,7%
Донецька	11,80%	3,1%	13,8%
м. Київ	8,40%	11,4%	23,1%
Запорізька	8,10%	5,6%	22,1%
Харківська	7,40%	13,2%	30,5%
Полтавська	7,10%	3,0%	14,0%
Київська	4,70%	5,8%	16,6%
Львівська	3,80%	7,7%	20,6%
Вінницька	3%	2,9%	15,4%
Черкаська	3%	2,9%	16,1%
Одеська	2,60%	4,8%	20,9%
Миколаївська	2,50%	2,5%	23,1%
Луганська	2,10%	1,1%	13,2%
Івано-Франківська	2%	3,2%	21,1%
Сумська	1,90%	2,5%	17,8%
Хмельницька	1,90%	2,2%	12,8%
Житомирська	1,70%	4,1%	20,6%
Рівненська	1,70%	2,8%	17,0%
Волинська	1,30%	1,3%	10,2%
Кіровоградська	1,30%	2,0%	17,9%
Херсонська	1,30%	2,3%	19,8%
Чернігівська	1,30%	1,9%	15,2%
Закарпатська	1%	1,8%	11,2%
Тернопільська	0,90%	2,9%	26,1%
Чернівецька	0,50%	1,3%	20,4%

Джерело: авторська розробка

Зменшення ступеня просторової неоднорідності капітальних інвестицій створює більш сприятливі умови для перспективного розвитку економіки як депресивних регіонах, так і в економіці загалом. Водночас, зростання ступеня неоднорідності спричиняє послаблення міжрегіональних зв'язків, загострення соціально-економічних протиріч і дезінтеграції національної економіки загалом.

Кожен регіон, галузь, підприємство є активним гравцем на ринку інвестицій, споживачем, який потребує ресурсів для свого розвитку. Очевидно, що на ринку можлива поява «монополіста», який може залучити до себе більшу частину капітальних інвестицій. Для аналізу неоднорідності просторового розподілу капітальних інвестицій в Україні

можна застосувати класичний економічний метод оцінки ступеня концентрації ринкового середовища — індекс концентрації Херфіндаля — Хіршмана (Herfindahl — Hirschman Index (ННІ)):

$$HHI = \sum_{j=1}^k \left(\frac{i_j}{I} * 100 \right)^2, \quad (1)$$

де $k = 25$ — кількість регіонів України (24 області та м. Київ);

i_j — об'єм капітальних інвестицій у j -му регіоні, млн. грн;

I — загальний об'єм капітальних інвестицій в країні, млн. грн.

Теоретично максимальне значення індексу ННІ дорівнює 10 000, коли весь об'єм капітальних ін-

Таблиця 2

Індекс ННІ для регіональної неоднорідності капітальних видатків

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс ННІ	781	892	840	849	849	840	1219	1254	1239	1183	1281	1348	1205	1232
Індекс ННІ*	635	680	652	644	638	636	677	774	776	757	681	667	664	643
ННІ**	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417	417

* — без м. Київ

** — рівномірний розподіл інвестицій (за кількості регіонів 24)

Джерело: авторська розробка

вестицій становить на один регіон. Мінімальне його значення відповідає рівномірному розподілу інвестицій по 25-ти регіонах і дорівнює 400 ($10000/25=400$).

Згідно з даними Держстату України щодо величини капітальних видатків за 2010–2017 рр. та інвестицій в основний капітал за 2004–2009 рр., розрахуємо за формулою (1) індекс неоднорідності ННІ (табл. 2).

Загалом освоєння капітальних інвестицій у регіонах України характеризується значним відхиленням від рівномірного розподілу (>417). Особливо неоднорідність виявляється після кризових явищ. Так, наприклад, після світової фінансової кризи у 2010 році порівняно з 2007–2009 рр. індекс виріс на 50%, що було наслідком скороченням капітальних інвестицій практично в усіх регіонах та зростанням і так значних капітальних інвестицій на 38,6% у м. Києві. У 2014–2015 рр. також спостерігається зростання рівня неоднорідності, що стало наслідком скорочення капітальних інвестицій на території Донецької (з 28 млрд. грн у 2013 р. до 8,3 млрд. грн у 2015 р.) та Луганської (з 11,4 млрд. грн у 2013 р. до 2 млрд. грн у 2015 р.) областей та зростанням капітальних інвестицій у м. Києві.

Якщо проаналізувати регіональну неоднорідність економічного розвитку на підставі показника «Валовий регіональний продукт» і порівняти з регіональною неоднорідністю капітальних інвестицій, то можна спостерігати, що до 2009 р. рівень неоднорідності

був практично однаковий, хоча й високий (регіон із найбільшою величиною капітальних інвестицій (без м. Київ) у 11,5 разів більше має інвестицій, ніж регіон із найменшою величиною капітальних інвестицій), тоді як після світової фінансової кризи інвестиційна неоднорідність почала зростати (відношення найбагатшого регіону до найбіднішого в частині капітальних інвестицій — 15:1).

Рівень неоднорідності економічного розвитку (валовий регіональний продукт) протягом 2004–2012 років практично був на одному рівні (табл. 3), індекс ННІ становив у середньому 777.

У 2013–2014 роках у регіональному аспекті розпочалося зростання неоднорідності в економічному розвитку. Зростання рівня неоднорідності економічного розвитку регіонів є наслідком централізації основних економічних процесів у столиці. Якщо під час обрахунку індексу ННІ для регіональної неоднорідності як валового регіонального продукту, так і капітальних інвестицій виключити м. Київ, то можна спостерігати динаміку до зменшення цієї неоднорідності (ВРП з 707 у 2008 р. до 614 у 2016 р. та капітальних інвестицій з 776 у 2012 до 643 у 2017 р.). Тобто в країні є ніби два регіони: м. Київ та інші області, однорідність розподілу капітальних інвестицій та економічного розвитку в яких монотонно зростає.

Щодо надходжень ППІ за 2009–2017 рр. то рівень неоднорідності залишається вкрай високим. За рівномірного значення 400 в середньому рівень

Таблиця 3

Індекс ННІ для регіональної неоднорідності ВРП

Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Індекс ННІ	763	760	769	807	789	779	780	759	787	824	889	885	909
Індекс ННІ**	671	677	691	697	707	666	684	687	664	648	636	618	614
Рівномірний розподіл	385	385	385	385	385	385	385	385	385	385	417	417	417

* — без м. Севастополь, АР Крим

** — без м. Київ

Джерело: авторська розробка

Таблиця 4

Регіональна неоднорідність прямих іноземних інвестицій

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс ННІ	2 280	2 377	2 571	2 631	2 702	2 752	3 078	3 735	3 653
Рівномірний розподіл	400	400	400	400	400	400	400	400	400
Індекс ННІ*	1 833	2 031	1 877	1 659	1 445	1 226	1 056	996	1 007

* — без м. Київ

Джерело: авторська розробка

неоднорідності становить 2865 (з 2280 у 2009 році до 3653 у 2017 р. — табл. 4). Причиною цього є акумулювання ПІІ у м. Київ і в Дніпропетровській області.

З погляду забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки рівень неоднорідності розподілу капітальних інвестицій не відіграє вирішальну роль, адже під час його розрахунку враховують загальну величину капітальних інвестицій без прив'язки до регіону. Проте для здійснення оціночних суджень щодо тенденцій і прогнозування динаміки інвестиційної діяльності, активність якої буде зростати за рівномірного розвитку регіонів, зниження неоднорідності розвитку регіонів за умов загального економічного зростання може бути індикатором активізації інвестиційної діяльності як в регіонах, так і в економіці загалом.

За умов непривабливості для іноземних інвесторів безальтернативним шляхом для розвитку економіки регіонів є мобілізація та ефективне використання внутрішніх ресурсів, об'єднання зусиль держави, регіонів, приватного сектору й громади. З боку держави це означатиме, насамперед, посилення ролі проектів-мультиплікаторів державного масштабу та їх активне впроваджен-

ня в регіонах. З боку регіону — концептуального переосмислення ролі громадянського суспільства, зокрема пасіонарності й активної участі громади, у створенні стратегії розвитку на підставі розкриття внутрішнього потенціалу, зміцнення переваг і нейтралізації загроз. Адже, утворення різноманітних координаційних комісій із питань регіонального розвитку, де відбуваються узгодження пріоритетів, оновлення стратегій розвитку та розробка заходів міжрегіонального співробітництва з використання патерналістських підходів, результатом чого стає лише укладання угод та декларування областями партнерських намірів — це показова активність та «минуле сторіччя».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, новою парадигмою зрушень на регіональному рівні повинно бути відкритість, підзвітність, відповідальність регіональної влади перед громадою на підставі конструктивного відкритого діалогу. Тільки із залученням інтелектуального ресурсу представників громади, які безпосередньо зацікавлені в розвитку регіону, зростання його підприємницької активності та інвестиційної привабливості можлива розбудова економіки регіону й зміцнення його не тільки інвестиційної, а й економічної безпеки.

Література

1. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. — К.: УВС НБУ, 2014. — Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. — 831 с.
2. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. І. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.
3. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави: монографія / С. З. Мошенський. — Житомир: ЖДТУ, 2008. — 432 с.
4. Сухоруков А. І. Проблеми інноваційної безпеки України / А. І. Сухоруков // Економіка і прогнозування. — 2011. — № 2. — С. 63–81.
5. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України: монографія. Чернівці: Технодрук, 2018. — С. 112.
6. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. Прес-центр ініціативи «Децентралізація» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/8053> (дата звернення: 20.08.2018).

7. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи К.: НІСД, 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809 (дата звернення: 20.08.2018).

8. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. — 386 с.

9. Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституційне забезпечення: монографія. Рівне: НУ-ВГП. — 2018. — С. 367.

References

1. Baranovskyi, O. (2014). *Filosofiya bezpeky* [Philosophy of safety]. K.: UBS NBU [in Ukrainian].
2. Kyrylenko, V. (2005). *Investytsiyna skladova ekonomichnoyi bezpeky* [Investment component of economic security]. K.: KNEU [in Ukrainian].
3. Moshenskyi, S. (2008). *Fondovyy rynek ta instytutysyne investuvannya v Ukrayini: vplyv na investytsiynu bezpeku derzhavy* [The stock market and institutional investment in Ukraine: the impact on the state's investment security]. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
4. Sukhorukov, A. (2011). *Problemy innovatsiynoyi bezpeky Ukrayiny* [Problems of Innovation Security of Ukraine]. *Ekonomika i prohnouzuvannya — Economy and forecasting*, 2, 63–81 [in Ukrainian].
5. Varnalii Z. S., Bilyk R. R. (2018). *Ekonomichna bezpeka ta konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrayiny* [Economic Security and Competitiveness of the Regions of Ukraine]. Chernivtsi: Tekhnodruk [in Ukrainian].
6. Mistsevi byudzhetu: eksperty pidbyly pershi pidsumky 2017 roku [Local budgets: experts summed up the first results of 2017]. *Pres-tsentri initsiatyvy «Detsentralizatsiya»*. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/8053>
7. *Ekonomichna kryza v Ukrayini: vymiry, ryzyky, perspektyvy* [The economic crisis in Ukraine: dimensions, risks, prospects]. Retrieved from: http://www.niss.gov.ua/Table/25022009/analit.htm#_Toc223200809.
8. Vasylytsiv T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpryemnytstva Ukrayiny: stratehiya ta mekhanizmy zmitsnennya* [Economic Security of Ukraine's Entrepreneurship: Strategy and Mechanisms for Strengthening]. L'viv: Aral
9. Nikytenko D. V. (2018). *Investytsiyna bezpeka Ukrayiny: sutnist' ta instytutysyne zabezpechennya* [Investment security of Ukraine: essence and institutional ensuring]. Rivne: NUWEE.